

ÜRYÂNÎZÂDE ALİ VAHİD EFENDİ

Dr. Öğr. Üyesi Erhan BEKTAŞ

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, 1879 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Diyarbakır Ulemasından Uryani Ahmet Efendizade Trablusgarb Merkez Naibi Haremeyn Payelilerinden Mehmet Hayrullah Efendi, annesi Zevkidil Hanımdır.

İlk tahsilini İstanbul Haseki'de Evliya Mekteb-i İbtidâyesinde yaptıktan sonra Davutpaşa Rüşdiyesini bitirmiştir. Rüşdiye eğitiminden sonra Bayezid Camii Şerifi dersiamlarından Hadimî Hasan Efendi'nin ders halkasına katılıp ilm-i fıkıh, ahkam-ı kaza ve usul-i sakk-ı şer'i derslerini okuyarak 4 Eylül 1904'te icazetname almıştır. Bayezid Camii Şerifinde tahsili esnasında devam ettiği Mekteb-i Nüvvab'tan 22 Ekim 1902 tarihinde 5. sınıf niyabet ehliyetnamesi alarak mezun olmuştur. İleri düzeyde Arapça bilen Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, ayrıca hususi surette muallimlerden hesap, hendese, tarih, coğrafya, jeoloji, biyoloji, Türk ve Fars edebiyatı ve Fransızca dersleri almıştır.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, ilk memuriyet vazifesine 23 Haziran 1895 tarihinde Meşihat Sicill-i Ahval Şubesi Kitabetinde kâtip olarak başlamıştır. Sonra sırasıyla 28 Mayıs 1903'te Beyrut Vilayeti Mülhakatından Sahyun kazası niyâbet-i şer'iyyesine, 7 Mart 1904'te Haleb'e bağlı Mumbaç kazası niyâbet-i şer'iyyesine, 21 Ağustos 1906'da Hadim kazası niyâbet-i şer'iyyesine, 30 Haziran 1908'de Antakya kazası niyâbet-i şer'iyyesine, 25 Aralık 1908'de Halilürrahman kazası niyâbet-i şer'iyyesine tayin olmuştur.

Mesleki kariyeri genel olarak ilmiye teşkilatı içerisinde geçen Üryânîzâde Ali Vahid Efendi 30 Mart 1910 tarihinde Eyüp kadılığına tayin edilerek ilmiye tariki içinde yüksek bir makama ulaşmıştır. Bu görevinin akabinde Ali Vahid Efendi sırasıyla 14 Nisan 1911'de Canik livası niyabetine, 14 Nisan 1913'te Cidde livası niyabetine, 7 Ağustos 1913'te İzmit livası kadılığına tayin edilmiştir. Üryânîzâde

daha sonra 4 Ocak 1914 tarihleri arasında Mahkeme-i Evkâf-ı Hümâyün Kadılığı Müşavir-i Saniliği görevine atanmıştır. 10 Temmuz 1917 tarihine kadar süren bu görevinden sonra 10 Mayıs 1920 tarihinde İzmit Mühallefât-ı Umumiye Kassamlığı Müşavir-i Saniliği ile görevlendirilmiştir. Ayrıca, 1916'dan 1919'a kadar Medresetü'l Huteba'da Türkçe Kitabet Müderrisliği yapmıştır.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi'nin Osmanlı ilmiye tarikinde aldığı rütbeler ise sırasıyla 24 Haziran 1885'te İbtida-i Hariç Edirne Müderrisliği payesi, 12 Mayıs 1907'de Musıla-i Süleymaniye payesi, 30 Mart 1910'da Mahreç payesi, 22 Ağustos 1916'da Bilad-ı Hamse payesidir.

5 Kasım 1921'de Ankara Sultanîsi Ulûm-ı Diniye Muallimliği görevinde bulunan Ali Vahid Efendi, 23 Şubat 1923'te Şûrâ-yı Evkâf Azalığı'na, 20 Aralık 1923'te Ankara Erkek Muallim Mektebi Din Dersleri Muallimliği'ne, 24 Kasım 1925'te Diyanet İşleri Reisliği Heyet-i Müşâvere Azalığı'na tayin edilmiştir. 22 Aralık 1932'de kendi isteğiyle emekli olan Üryânîzâde, 18 Ocak 1937'de tekrar kendi isteği doğrultusunda Heyet-i Müşâvere Azalığı görevine geri dönmüştür. Bu görevde iken 21 Temmuz 1940 tarihinde Ankara Numune Hastanesi'nde vefat etmiştir.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde, 1895-1940 yılları arasında yaklaşık 45 yıl ilmiye teşkilatında çeşitli ilmî görevlerde bulunmuştur. Üryânîzâde'nin *Köy Hatibi*, *Çanakkale Cephesinde Duyup Düşündüklerim*, *Köylü İlmihali*, *Asker İlmihali*, *Köy Hocası* ve *Türkçe Hutbeler* ve daha birçok eseri bulunmaktadır.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi'nin, en önemli eserlerinden biri ise "Çanakkale Cephesi'nde Duyup Düşündüklerim" adlı hatıratıdır. Savaşa dair izlenimlerini bizzat kendi kaleminden aktaran Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, Bab-ı Meşihat'ta Kassam-ı Umumi Müşaviri iken Arap İlmî Heyeti'ne mihmandarlık yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bu heyet, Çanakkale Zaferi'ne bizzat tanıklık etmeleri için Suriye, Halep, Beyrut, Lübnan

ve Filistin'deki vilayet ve sancaklardan seçilen ve içinde fakihler, müftüler ve yazarların da bulunduğu müstesna bir gruptu. Üryânîzâde'nin bu göreve tayin edilmesinde ileri düzeyde Arapça bilmesi ve iyi bir din âlimi olmasının önemli etkisi olmuştur. Suriye 4'üncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Ahmed Cemal Paşa'nın girişimleriyle gerçekleşen bu ziyarette Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, heyete hem İstanbul'da hem de Çanakkale'de buldukları süre boyunca mihmandarlık etmiştir. Üryânîzâde'nin Arap İlmî Heyeti'ne mihmandarlık görevi, 7 Ekim 1915 Perşembe akşamı Haydarpaşa İstasyonu'na gelmesiyle başlamış ve yaklaşık 2 ay sürerek 26 Kasım 1915 günü heyetin Suriye'ye dönmesiyle bitmiştir. Bu heyetin Çanakkale ziyareti sırasında Üryânîzâde Ali Vahid Efendi kaleme aldığı hatıratıyla Çanakkale Cephesi'nde bizzat tanık olduğu izlenimlerini ve duygularını edebi ve samimi bir dille aktarmıştır. Arap İlmî Heyeti'nin Çanakkale Cephesi'nde kanlı muharebeler devam ederken gerçekleştirdiği bu mühim ziyarette, Üryânîzâde savaşa dair daha önce üzerinde çok durulmayan ve ele alınmayan detayları belirtmesi bakımından önemli bir kaynak eser niteliği taşımaktadır. Üryânîzâde bu hatıratıyla Arap İlmî Heyeti'nin ziyaretinin kayıt altına alınmasını sağlarken tarihin seyrini değiştiren bu büyük harbin önemini ortaya koymuştur. Ayrıca, 1916'da Necm-i İstiklal Mahkemesi'nde basılan eserin tüm gelirleri en ünlü sosyal yardım derneklerinden biri olan Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'ne bağışlanmıştır.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi'nin bir diğer önemli eseri ise *Köy Hocası Mecmuası*'dır. Köy Hocası Mecmuası Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü Matbaası'nda 1919-1922 yılları arasında toplam 71 sayı olarak çıkmıştır. Millî Mücadele Döneminde Anadolu'ya geçerek Kuvâ-yı Milliye saflarına katılan Üryânîzâde, Köy Hocası Mecmuası isimli gazetesini Millî Mücadele'nin bir yayın organı olarak Ankara'da yayımlamaya devam etmiştir. Bu dönemde Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, Köy Hocası Mecmuası'ndaki yazılarıyla Millî Mücadelenin ana unsurlarından olan Anadolu halkının görev ve sorumluluklarına belirtmiş ve vatanın istiklali için halkı topyekûn bir mücadeleye davet etmiştir.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi'nin ilk olarak 1918 yılında İstanbul'da çıkartmaya başladığı *Köy Hocası Mecmuası*'nı 1920'den sonra Ankara'da devam etmiştir. 1919-1922 yılları arasında yayımlanan gazetenin bütün sayılarında "*Köylüye dinini, dünyasını bildirerek çalışıp çabalamanın yolunu göstermektir*" ibaresi yer almaktadır. Gazetede köylüyü ilgilendiren din ve toplum konularından başka tarım ve sağlık alanında birçok yazı kaleme alınmıştır. Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, 1925'te Diyanet İşleri Reisliği Hey'et-i Müşâvere Azası olduktan sonra süreli yayın faaliyetini *Köy Hocası Gazetesi* ismiyle devam ettirmiştir. Üryânîzâde bu mecmuadaki yazılarıyla köy halkının dünyevi ve uhrevi refahını nasıl sağlayabileceği konularına değinmiştir.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi'nin 'Türkçe Hutbeler' isimli kitabı bir diğer önemli eseridir. Toplam 40 hutbeden oluşan bu eserde Arapça hutbe duasıyla başlanarak Türkçe metne geçilmektedir. Kitapta yer alan hutbelerde yer alan Arapça ibareler, hadisler ve ayetlere bakıldığında zengin bir bilgi birikimine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eserin ihtiva ettiği konulara bakıldığında toplumun birlik ve beraberliğine, Müslümanların yerine getirmekle yükümlü tutulduğu dini mükellefiyetlere ve ahlak kurallarına sıklıkla vurgu yapıldığını görülmektedir. Bu bakımdan Üryânîzâde toplumun dinî yönden bilgilendirilmesinde ve bilinçlendirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır.

Üryânîzâde'nin iki önemli eseri, vefatından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanmıştır. Yayımlanan kitaplarından ilki olan Köy Hocası İlmihali, 1965 yılında Köy Hocası İlmihali (İtikat Kısmı) adıyla yeniden basılmıştır. Câmiu'l Künûz adıyla Arapça olarak yayımlanan ikinci eseri ise 1960 yılında tercüme edilerek Ahlaki Hadislerden Seçmeler adıyla tekrar basılmıştır.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi'nin kaleme aldığı eserleri hem yaşadığı dönem içerisinde hem de ölümünden sonra büyük ilgi görmüştür. Üryânîzâde'nin eserleri içerik bakımından incelendiğinde seçtiği öncelikli hedef kitlesinin Anadolu halkı olduğu görülmektedir. Bu yüzden yazılarını sade ve akıcı bir dille kaleme almıştır.

Üryânîzâde, yazılarında Anadolu halkına din eğitiminin verilmesini ve toplumsal kültürün öğretilmesini amaçlamıştır.

Üryânîzâde Ali Vahid Efendi'nin meslek hayatı hem Osmanlı ilmiye teşkilatında hem de Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı içerisinde geçmiştir. İلميye sınıfı içinde naiplik, kadılık, muallimlik, Kassâm-ı Umûmî müşavirliği gibi çeşitli kadrolarda görev yapmış ve en sonunda Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığında Heyet-i Müşâvere Azalığı görevinde bulunmuştur. Devlet hizmetinde resmî görevlerde bulunduğu sürede toplum yararına yazılar kaleme almaktan geri durmayan Üryânîzâde Ali Vahid Efendi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önde gelen ilmî şahsiyetlerinden biri olmuştur.

Kaynakça

- “Suriye İلمي (Edebi) Heyeti”nin İstanbul ve Çanakkale Seyahati.” TYB Akademi, Mayıs 2015, Sayı:14, s.147-162.
- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması, İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali*. C.I, İstanbul: Medrese Yayınevi, 1980.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Köy Hatibi*. Samsun 1911.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Asker İlmihali*. 1926, 1927, 1939.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Asker İlmihali*. İstanbul, 1927
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Çanakkale Cephesinde Duyup Düşündüklerim*. İstanbul: Daru’l-Hilateti1-Aliye Necm-i İstiklal Matbaası, 1911.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Hacı Bayram-ı Veli Kürsüsünde: Birinci Vaaz*. Ankara: Hakimiyet-i Millîye Matbaası, 1926.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *İbtidailerde Din Dersleri*. İstanbul, 1917
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Köy Hocası İlmihali*. 1931.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Köylü İlmihali*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1922.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Terbiye Dersleri*. Ankara: Hakimiyet-i Millîye Matbaası, 1928.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Türkçe Hutbeler*. İstanbul: Amedî Matbaası, 1928
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Türkçe Hutbeler*. İstanbul: Amidi Matbaası, 1928.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Vaaz*. Ankara: İktisad Matbaası, 1926.
- Ali Vahit, Üryânîzâde. *Vücut Sağlığı*. İstanbul: Daru’l-Hilateti1-Aliye Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1918.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Arşivi*: Sicil No: Eski 19, Yeni 230932.
- Göküş, Şeref, Mehmet Şahin ve Zahide Yılmaz. “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hutbe Tartışmaları ve Ali Vahid Üryânîzâde’nin “Türkçe Hutbeler” Adlı Kitabı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *TYB Akademi*. (2021), 31; 130-163.
- Kürd Ali, Muhammed, Muhammed el-Bakır, Hüseyin el-Habbal, Abdülbasit el-Ünsi. *Türklerle Omuz Omuz: Arap İlim Heyeti Darülhilafe ve Çanakkale’de*. Çev. Ali Benli İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Meşihat Arşivi*, Sicill-i Ahval Defterleri, Defter No:0059 Varak: 157.
- Sağır, Yusuf. Üryânîzâde Ali Vahid’in “Kitap Çevirisi: Çanakkale Cephesinde Duyup Düşündüklerim” Adlı Eseri.” Bahar 2013, Sayı:14; 159-178.
- Sürmeli, Serpil. “Çanakkale Cephesi’nde Arap İلمي Heyeti ve Üryânîzâde Ali Vahid Efendi’nin Anıları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XVIII, sayı 53, Temmuz 2002.
- <https://www.diyanehaber.com.tr/koye-ve-koy-halkina-adanmis-bir-omur-ali-vahid-uryani>

Atıf

Bektaş, Erhan. “Üryânîzâde Ali Vahid”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8-), 2023.

Erhan Bektaş, “Üryânîzâde Ali Vahid”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8-), 2023.